

HAYATTAN ESERE CENGİZ AYTMAOV*

*Ayşe YILMAZ BALKAN***

ÖZET

Cengiz Aytmatov da birçok yazar gibi eserlerinde -bilerek veya bilmeyerek-zengin bir kaynak olan biyografisinden istifade etmiştir. Aytmatov, Sovyet rejiminin hakim olduğu bir dönemde dünyaya gelmiş, babasını ve amcasını Stalin döneminde yitirmiştir. Çocukluğu 2. Dünya Savaşı yıllarına tesadüf eden yazar, çocukluk yıllarından itibaren omuzlarına yüklenen ağır sorumluluklar sebebiyle erken büyümek zorunda kalmıştır. Aytmatov, bir yazar olarak tüm bu olumsuz şartları lehine çevirebilmeyi başarmış, ilerleyen yıllarda aldığı eğitimin de etkisiyle yazdığı hikaye ve povestlerle adını duyurmaya başlamıştır. Louis Aragon'un "dünyanın en güzel aşk hikayesi" diyerek meşhur ettiği Cemile'nin ardından dünya çapında da tanınmaya başlayan yazar, sonraları işlediği konularla da evrensel bir yazar olmayı başarmıştır. Cengiz Aytmatov'un eserleri dikkatle incelendiğinde onun hayatıyla eserleri arasındaki paralellikler dikkat çekicidir. Bu çalışma yapılırken ağırlıklı olarak Cengiz Aytmatov'un Muhtar Şahanov'la karşılıklı sohbetlerinden oluşan Şafak Sancısı adlı kitaptan yararlanılmıştır. Cengiz Aytmatov, bu kitapta okuyucularına eserlerinin kaynaklarına dair birçok ipucu vermiştir. Yazarın tüm eserleri bu dikkatle gözden geçirilmiş ve yapılan tespitler yazarın röportajları ve anılarında verdiği ipuçlarından da yararlanılarak ortaya konulmuştur. Bu çalışmanın amacı, Cengiz Aytmatov'u besleyen kaynakları tespit ederek yazarın eserlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Ancak tespit edilen tüm bu paralellikler yazarın hayatıyla eserlerinin birebir aynı olduğu anlamına gelmez. Zaten bu çalışmanın da böyle bir amacı yoktur.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Aytmatov, biyografi, eser, çocukluk

CHINGİZ AYTMAOV: FROM LIFE TO WORK

ABSTRACT

Chingiz Aitmatov, such as the works of many writers-consciously or unconsciously-had the advantage of biography as a rich source. Aitmatov was born in an era dominated by the Soviet regime, and lost his father and uncle during the Stalin era. His childhood coincided with the years of World War II, therefor the author, from his early years

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. El-mek: İstanbul Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, El-mek: yilmazayse@hotmail.com

had to grow up early due to the heavy responsibilities loaded on the shoulders. Aitmatov has managed to turn all these negative conditions into favor as a writer, and due to the effect of education in later years he wrote short and long stories and through them began to make his name heard. When Louis Aragon praised his work "Jamila" by saying "world's most beautiful love story," he began to gain recognition in the worldwide famous. Later on the author has managed to become well-known writer committing universal topics. If one carefully examines the works of Chingiz Aitmatov will definitely find striking parallels between the works of his life. This study is mainly depended on the book *Şafak Sancısı* which consists of mutual conversations with Mukhtar Şahanov. Chingiz Aitmatov gave many tips in this book to readers about the sources of his works. We carefully revised all the works of the author, and put forward by making use of the tips found in interviews and memoirs. The purpose of this study is to contribute to a better understanding the author Chingiz Aitmatov's works by pointing out his resources. However, all of these parallels does not mean that the author's works exactly the same as identified. This study has no such purpose at all.

Key Words: Cengiz Aytmatov, biography, production, childhood

Hayattan Esere Cengiz Aytmatov

Cengiz Aytmatov, Muhtar Şahanov'la karşılıklı sohbetlerinden oluşan *Şafak Sancısı* (Aytmatov-Şahanov, 2002) adlı kitapta kendisi ve eserleri konusunda okuyucularına çok önemli bilgiler aktarır. Çok genç yaşta kaleme aldığı başarılı eserleriyle adından söz ettirmeyi başaran büyük yazar; doğduğu köyü, akrabalarını, yaşadığı acı tatlı olayları hiçbir zaman unutmaz ve dünyaca ünlü bir yazar olduğunda bile tüm bu unsurların eserlerini nasıl zenginleştirdiğini her fırsatta açıklamaktan geri durmaz. Kendisini bir arıya benzeten yazar, yaşadığı her olayı gönül süzgecinden geçirerek eserlerine aktardığını ifade eder. Muhtar Şahanov'un *Gün Olur Asra Bedel*'in konusuyla ilgili sorduğu bir soruya, yazarlığın sadece yetenek değil aynı zamanda bir çalışma ve birikim işi olduğunu ifade eden yazar şu cümlelerle cevap verir: "Açıklamak istediğin konuyu ve temel fikri açıklamak için gönül hazinenden yararlanman gerekir. Çocukluk hatıralarının, gördüklerinin, duyduklarının, dinlediklerinin, bizzat başından geçenlerin hepsinin süzgeçten geçirilerek sisteme sokulması, eserin esasını teşkil edecektir." (Aytmatov-Şahanov, 2002:162)

Ernest Hemingway, "Büyük yazar olabilmek için kabiliyetli, eğitilmiş, artı mutsuz çocukluk yaşamış olmak gerek." demiştir. (Aytmatov-Şahanov, 2002:26) Hemingway'in bu tespiti kime ya da neye göre yaptığını bilemiyoruz, ancak Cengiz Aytmatov'un hayat hikayesi, bilhassa çocukluk yıllarında yaşadıkları göz önünde bulundurulduğunda Hemingway'e hak vermemek imkansızdır. Aytmatov'un trajedisi, babasının halk düşmanı ilan edilerek tutuklanmasıyla başlamaktadır. Cengiz Aytmatov, yirmi yıl boyunca babasının ölüp ölmediğini bilmeden yaşamış ve nihayet 1957 yılında babasının acı akıbetini öğrenmiştir. (Soucek, 1996 :11) Töreku Aytmatov, ekonomiden eğitime kadar çok geniş bir yelpazede faaliyet göstermiş, devletine ve halkına canla başla hizmet etmiş bir insandır. O, zamanın ağır şartlarına rağmen ülke ekonomisini düzelterip yükseltmeye çalışarak, toprak su reformunun halkın daha iyi yaşaması için yapıldığını halka anlatmış, zenginlerin topraklarının fakirlere dağıtılmasında etkili rol oynamıştır. Ancak Töreku Aytmatov yaptığı bütün hizmetlere rağmen, karşı devrimci çalışma yapmakla suçlanmıştır. Zorla ve baskıyla alınmış ifadelerden başka hakkında hiçbir delil olmadığı halde tutuklanmış ve 5 Kasım 1938'de yirmi dakika süren bir mahkeme neticesinde kurşuna dizilerek öldürülmüştür. Bu durum Töreku'nun

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

ailesinden ve akrabalarından gizlenmiş, ailesinin onun akıbetini öğrenmek için yaptıkları bir kaç başvurudan sonra 22 Kasım 1938 yılında karısı Nagima Aytmatova'ya "Kocanız yargılanmış ve mektup yazma hakkına sahip olmadığı uzak bir kampa gönderilmiştir." diye haber verilmiştir. (Soucek, 1996 :5) Aytmatov'un kız kardeşi Roza, 1957 yılında babasıyla ilgili acı gerçeği öğrenmelerini *Şafak Sancısı* adlı kitapta şöyle anlatır:

1957 yılında İç İşleri Halk Komiserliği'nden "Aytmatov T. Hakkında bilgi istemişsiniz. Gelip haberini öğrenebilirsiniz." diyen bir yazı aldık. Anam heyecanından ne yapacağını şaşırıyordu. Kalbi küt küt atıyor, ikide bir oturup kalkıyordu. Beraber yola çıktık. Anam sürekli konuşuyordu: Babanı Sibiryaya götürdüklerini tahmin ediyorum. Şimdi oralara sürülenlerden çoğu hürriyete kavuşuyorlar sizleri görse sevincinden ağlar. Cengiz ile İlgiz evlendiler. Lüsyayla ikiniz de büyüdünüz, terbiyeli birer genç oldunuz. Acaba babanız değişmiş mi? Tutukladıkları zaman 34 yaşındaydı. Bu sene 55 yaşına girdi. 20 yıldır görüşmüyoruz. Bir tek ölmediğimiz kaldı. Ne zorluklara maruz kalmadık ki? Allah babanı sağ salim görmeyi nasip eyleye. Fakat Sibiryaya sürülenler arasında oralardan evlenenler de varmış. Olsun, hayatları pahasına dahi olsa bazı şeyleri yapmaya mecbur kalmışlardır muhakkak. Yeter ki yaşasın. Hay Allah, elim ayağım titriyor. Görüştüğümüzde sevinçten kalbim durmasın. Diyerek koşuyordu anam. Konuşup düşünürken iç işleri halk komiserliğine geldiğimizde farkında değildik. Anam giriş kapısındaki silahlı görevliye davetiye mektubunu gösterdi. Annemin içeri girmesiyle dışarı çıkması bir oldu. Yüzünde biraz evvelki halinden eser yoktu. Benzi sararmış halde anamı görünce, beni tuhaf bir korku sardı. Hemen anamı ayakta tutabilmek için koluna girdim. Gözlerinden akan yaşlar yüzünü epey ıslatmış, hâlâ sessizce ağlıyordu. Dudakları tir tir titriyordu. Tek kelime konuşmadan bana elindeki kâğıdı uzattı. Kâğıtta babamın davasının tekrar ele alındığı ve ölümünden sonra aklandığı yazıyordu.

Lanet olası bu kâğıt parçası 21 yıllık ümidimizi bir anda paramparça etmişti. Anamla ikimiz, deli dana gibi el ele tutuşarak neye uğradığımızı şaşırılmış bir vaziyette zar zor ilerliyorduk. Yaşamamın hiçbir anlamı kalmamış, hayata olan bağlılığımız kopmuştu sanki. Anacığımı bakıyorum; gözleri fersizdi, yüzünde ümitsizliğin ifadesi belirmişti. Hey kudret dedim kendi kendime. 21 sene boyunca her türlü eziyete, zorluğa tahammül ederek bizi destekleyen, Törekul bugün olmazsa yarın gelir ümidiydi. Ah anam ah, bu uğurda sen neler çektin neler?

Bir an bağıra bağıra ağlamak geldi içimden. Yıllar süren, bizim ailemizi kısıpına alan adaletsizliği olanca sesimle lanetlemek istedim. Ancak yanımda sendeleme sendeleme yürüyen, ani haberin şokundan henüz ayrılamayan zavallı anacığımın yarasını deşmeyeyim düşüncesiyle kendimi zorla susturmuş ve gözyaşlarına boğulmuşum. (Aytmatov-Şahanov, 2002:30-31)

Aytmatov'un babasının akıbetini öğrenmesi onun acılarını dindiremez, zira babasının ziyaret edebileceği bir mezarı bile yoktur. Aytmatov, *Toprak Ana* adlı eserini anne ve babasına armağan eder ve eserin ilk sayfasında şunları söyler: "Baba ben sana anıt dikemem. Senin nereye gömülü olduğunu bile bilmiyorum. Bu çalışmamı babamız Törekul Aytmatov sana armağan ediyorum. Anne sen bizi yetiştirdin. Senin uzun ömür yaşamamı dileyerek, annem Nagima Aytmatova bu çalışmamı sana da armağan ediyorum." (Aytmatov, 2002:1) Ancak aradan geçen yıllar zulmün baki kalmayacağını gösterir ve bir tesadüf neticesinde Törekul Aytmatov'la birlikte

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

öldürülen 137 kişinin toplu mezarları da ortaya çıkarılır. Mezarın ortaya çıkarılışı *Şafak Sancısı*'nda Muhtar Şahanov tarafından şöyle anlatılmaktadır:

1938 yılının çok soğuk bir sonbahar günü, şimdiki Bişkek'in dağlık tarafında yerleşen Çontaş'ta İç İşleri Halk Komiserliği Dinlenme Tesisleri'nin yanında, kimliği belirsiz birkaç arabayla insanları getirmiş, gizlice öldürerek atmış ve önceden hazırladıkları çukurlara gömmüşler. Olaylara, o zaman tesislerin koruma görevlisi olarak çalışan Ablkan Kuduraliyev isminde bir aksakal tanık olmuş. Sonradan da ihtiyar uzun yıllar boyunca oraya gideri ölenlerin ruhuna Kur'an okuyup dua edermiş. Aksakalın Bübüra adında, 1928 doğumlu, bir kızı varmış. Aksakal Bübüra'ya "Bak kızım, burada pek çok kişi gömülmüştür. Devir düzelerse açığa çıkarırsın. Sakın şimdilik kimseye tek kelime söyleme." (Aytmatov-Şahanov, 2002:42)

Kırgızistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra Bübüra Apay babasından duyduklarını kâğıda geçirerek Güvenlik Komitesine mektup olarak gönderir. Komitenin bölüm başkanı Bolat Abdurrahmanov ismindeki genç, beraber çalıştığı makam ve mevki düşkün kimselerin karşı çıkmasına rağmen konuyla ilgilenir ve bölgede kazı çalışmalarına başlar. Kazı esnasında 137 kişinin kemiklerine ulaşılır. Bu kemiklerin arasında Töreku Aytmatov'un tutuklama emrinin bulunduğu üç sayfalık kâğıt da bulunur. Kara günlerin hatırası olan bu medfene Ata Beyit (Ata Mezarlığı) adı verilir ve suçsuz oldukları halde halk düşmanı ilan edilerek öldürülen merhumların kemiklerinin yeniden defin merasimine Cumhurbaşkanı Aksar Akayev de iştirak eder. 1995 yılından itibaren Cumhurbaşkanı'nın emriyle 25 Kasım tarihi "Suçsuz Sürgünleri Anma Günü" olarak ilan edilmiştir. Cengiz Aytmatov, babasına idam cezası verildiğini belgeleyen kâğıdın bunca zaman çürümemesini hayretle karşıladığını da ifade eder.¹

Töreku Aytmatov'un başından geçenler Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel ve Cengiz Han'a Küsen Bulut* romanlarındaki kahramanı Abutalip Kuttubayev'i hatırlatır. Abutalip efsane, masal, türkü, halk hikayesi gibi edebi türleri gelecekte çocuklarına miras bırakmak amacıyla kayda geçirdiği için tutuklanır. Romanda modern mankurt olarak tanımlanabilecek müfettiş Tansıkbayev'in yaptığı işkenceler neticesinde kendisine yapılan suçlamaları kabul etmek zorunda kalır. Abutalip, *Cengiz Han'a Küsen Bulut* romanının sonunda yapılan işkencelere daha fazla dayanamayarak intihar eder.

Töreku Aytmatov, Cengiz Aytmatov ve romanlarındaki kahramanlar gibi komünizm rejimine yürekten inanan bir insandır. Rejimin mükemmel surette işlemesi için elinden geleni yapmış hatta, tıpkı *Elveda Gülsarı*'daki Tanabay gibi, zenginlerin topraklarının fakirlere dağıtılmasında bizzat görev almıştır. Ama neticede de tıpkı Tanabay gibi hayal kırıklığına uğramış, çok güvendiği rejimin kurbanı olmuştur.

Cengiz Aytmatov'un annesi Nagima Aytmatova tıpkı eşi Töreku Aytmatov gibi faal bir kadındır. Nagima, Töreku ile evlendikten sonra eşi toprak su reformunu gerçekleştirmek için çalışırken o da kadınlar derneği kurmaya çalışır. Nagima, okuma yazma bilen, okuduğunu anlayabilen bir kadındır. Kocasını tutuklandıktan sonra dört çocuğuna tek başına bakmış ve "Töreku belki şimdi eve döner." diye umutla yaşamıştır. Cengiz Aytmatov'un hayatında önemli yer tutan

¹ Roza Aytmatova, bu konuyla ilgili bildiği her şeyi *Tarihin Ak Sayfaları* adını verdiği anı kitabında detaylı olarak anlatmıştır. Bu kitapta Çon-Taş kazıları esnasında sadece Töreku Aytmatov'un değil aynı zamanda Cusup Abdrahmanov ve Abdıray Abdrahmanov'un suçlama belgelerinin bulunduğu ifade edilmiştir. Kitapta, Töreku Aytmatov'un suçlama belgesinin bir fotoğrafı da yer almaktadır. Bu fotoğrafı, kazıda bizzat yer alan yargıç Şayloo Aymanbetov çekmiş, bir karşılaşma sırasında Roza Aytmatova'ya da göstermiştir. Yargıcın verdiği bilgiye göre belgeler 53 yıl yer altında kaldıkları için açık havaya çıkar çıkmaz parçalanmışlardır. Bu sebeple belgelerden geriye sadece bu fotoğraf kalmıştır. (Aytmatova, 2011:21-22)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

annesi Nagima, *Gün Olur Asra Bedel* romanında Abutalib'in karısı Zarife'ye çok benzer. Romanda Aytmatov, onurlu ve aydın bir kadın olan Zarife ile adeta annesi Nagima'yı anlatmıştır.

Aytmatov, hayatı boyunca baba hasreti çekmiş ve bu hasreti *Beyaz Gemi* romanındaki çocuk vasıtasıyla okuyucularına aktarmıştır. Romandaki çocuğun anne ve babası birbirinden ayrıdır. Çocuğu dedesi büyütmemektedir. Çocuğun, babası hakkında tek bildiği şey onun gemilerde çalıştığıdır. Bir tepeye çıkarak her gün Isıkgöl'den belli bir saatte geçen beyaz gemiyi seyreder ve babasının da o gemide olduğu hayaliyle avunur. Fakat tıpkı yazar gibi babasına hiçbir zaman ulaşamaz. Roman adeta efsanelerin ve hayallerin de yıkılışını ifade eden bir sonla neticelenir. Aytmatov, babası tutuklandığında dokuz yaşındadır. Yani *Beyaz Gemi*'deki çocuk ile aşağı yukarı aynı yaşadadır ve romandaki babaya hasret duygusu ile Aytmatov'un hayatı boyunca hissettikleri arasındaki paralellik dikkat çekicidir.

Yazarın "Asker Çocuğu" adlı hikâyesinde de babasını savaşta kaybetmiş yetim bir çocuğun kısa fakat trajik öyküsü anlatılır. Bu kısa hikâyede Aytmatov; beş yaşındaki yetim bir çocuğun babasına duyduğu hasreti, özlemi ve savaş karşısında çocuk yüreğinin nasıl bir acıyla burkulduğunu büyük bir başarıyla okuyucuya aktarır. Hikâyedeki çocuk, annesi Cihangül'le birlikte yaşamaktadır. Beş yaşlarındadır. Hikâyede, çocuğun annesi ile birlikte bir sinemada savaş filmi izlemesi anlatılır. Çocuk, savaş filmini büyük bir heyecanla izlerken annesi filmdeki oyunculardan Ruslara pek benzemeyen bir tanesini işaret ederek "Bak, bu senin baban!" der. Bu dakikadan itibaren film çocuğun kafasında farklı bir şekil alır. Artık babasının her hareketini hiç kaçırmadan izler. Film sona erdiğinde babası ölür. Çocuk, sinema salonunda "Gördünüz değil mi? O benim babamdı işte! Onu öldürdüler!" diye bağırmağa başlar. Bunun üzerine büyükler ona gerçeği söylerler, ancak çocuk onlara inanmaz ve annesinin "Kalk yavrum gidelim, evet, o senin babandı." sözleriyle oradan ayrılır. Bu durumun ardından çocuğun yüreği bitmez tükenmez bir acıyla dolmuş ve annesine sarılarak ağlamak istemiştir. Çocuk ilk kez yetimliğinin acısını içinde duymuştur.

Cengiz Aytmatov'un hayatı ve eserleri arasındaki paralellikler yukarıda verilenlerle sınırlı değildir. C. Aytmatov *Time To Speak*'teki yazısında şöyle demektedir: "Savaş yıllarındaki kadınlarımız hakkında çok şey söylendi. Çalışkanlıkları ve annelikleri için haklı olarak dua almışlardır. Şayet heykeltraş veya sanatçı olsaydım 20. yüzyılın en büyük simasını, savaş yıllarının kadını tasavvur etmek için bütün hayatımı adar, minnettarlığımı, saygımı, gururumu ve sevgimi göstermeye çalışırdım." Aytmatov bu satırlarda mütevazilik yapmakta hatta kendisine haksızlık etmektedir. Zira o bir heykeltraş değildir ama çok büyük bir romancıdır ve romanlarında da savaş yıllarının kadını her cephesiyle başarılı olarak tasvir etmiştir. Onun romanlarında cephe değil de cephe gerisi anlatılır ve cephe gerisinde sıkıntının en büyüğünü çeken kadındır. "Toprak Ana" da savaşta bütün sevdiklerini bir bir yitirip yalnız kalan Tolunay'ın toprakla dertleşmesi çok çarpıcı şekilde verilir. "Yüz Yüze" hikâyesinde çoban kızı Seyde'nin kocasının savaştan kaçması üzerine içine düştüğü sıkıntı, savaş dönemindeki her kadının başına gelebilecek bir durumdur. Louis Aragon'a göre dünyanın en güzel aşk hikâyesi kabul edilen "Cemile" hikâyesinin kahramanı Cemile de kocası savaşta olan bir kadındır. Aytmatov belki de ilgiye ve sevgiye susamış olan Cemile tipi ile cephe gerisindeki bütün kadınların ortak psikolojisini dile getirir. Yine "Toprak Ana"daki Aliman da kocası Kasım'ın savaşta ölmesinden sonra bunalıma girmiş, evli bir çobandan çocuk sahibi olabilmiştir.

Aytmatov "Sultan Murat /Erken Gelen Turnalar" adlı hikâyesini tamamıyla çocukluk anılarından meydana getirmiştir. Savaş yıllarında eli silah tutan herkes savaş meydanındadır. İhtiyar, hasta, dul ve çocuklardan oluşan köylerin asıl dayanağı 13-14 yaşındaki çocuklardır. Köy muhtarı, kolhozun işlerini yapacak kimse olmadığı için çocukları okuldan alır ve onlara her türlü işi yaptırır. İşte bu hikâyede de kendilerine görev verilen çocukların canla başla bu görevi yerine getirme çabaları anlatılmaktadır. Aytmatov *Şafak Sancısı*'nda anlattığına göre savaş yıllarında on

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

dört yaşındadır ve köydeki bütün erkekler savaşa gittikleri için bütün işler okul çağındaki çocukların üzerine kalmıştır. Aytmatov da o dönemde köy Sovyet sekreteri olarak görev almıştır. Kendisi ve arkadaşları cepheye ekmek gönderebilmek için iki yüz hektar tarlayı karasabanların atlarla çekildiği bir dönemde sürmek zorunda kalmıştır. Tarla sürmek için atlar aylarca hazırlanmıştır. Ancak bütün çabalar boşa gitmiş onca emekle tarla sürmek için hazırlanan atlar çalınmıştır. Çocuklar atların peşine düşmüşler ancak hırsızların izine bile rastlayamamışlardır. "İlkbahardaki tarla sürümü için hazırladığımız bu atların çalınması bizi derinden etkiledi" (Aytmatov, 1989:15-31) diyen Aytmatov, "Sultan Murat" hikayesinin sonunda bu acıklı durumu oldukça etkili bir şekilde dile getirmiştir.

Romanlarında hayvan kahramanları da en az insanlar kadar başarıyla ve derinlemesine çizen Aytmatov, bu başarısını biraz da mesleğine borçludur. Asıl mesleği veterinerlik olan büyük romancı, oluşturduğu hayvan kahramanlarla zihinlerde iz bırakmayı başarır. Gün Olur Asra Bedel'in Karanar'ı, Elveda Gülsarı'nın Gülsarı'sı, Beyaz Gemi'nin maralları, Dişi Kurdun Rüyalari'nin kurtları Akbar ve Taşçaynar, son romanı Ebedi Nişanlı'daki yaşlı pars, Cengiz Aytmatov'un unutulmaz hayvan kahramanlarından en akılda kalan bir kaçıdır sadece. *Şafak Sancısı*'nda Aytmatov'un başarılı bir veteriner olduğu ifade edilmiş, onun uzman olarak atandığı bir çiftlikte gerçekleştirdiği yeniliklerle verimin büyük ölçüde arttığı anlatılmıştır.

Aytmatov'un *Kassandra Damgası* romanındaki Robert Bork tipi ile Aytmatov arasında benzerlikler bulmak mümkündür. Romanın başında futurolog Robert Bork, kitabının tanıtımı için gittiği Avrupa'dan geri dönmektedir. Aytmatov da kitaplarının Avrupa'daki yayımı ve tanıtımı için defalarca Almanya başta olmak üzere başka Avrupa ülkelerine seyahat etmiştir. Bu seyahatlerinin yanısıra Sovyetler Birliği'nin son döneminde Lüksemburg'da elçilik yapması ve sonrasında da bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti'nin büyük elçiliğine orada devam etmesi, Batı dünyasını, kültürünü ve düşünce yapısını yakından tanınmasına imkan vermiştir. *Dişi Kurdun Rüyalari* ve *Kassandra Damgası* romanlarında bu tecrübelerinin izlerini fazlasıyla görmek mümkündür. Ayrıca romanda Bork, dünyanın felaketlere gebe olduğunu bildiren, ama kimseyi buna inandıramayan aydın insanların temsilcisidir. Kitapta dünyadaki bütün kötülükleri uzun bir liste halinde sıralayan Aytmatov ile Bork arasında bu bakımdan da benzerlik vardır.

Cengiz Aytmatov hemen her eserinde dünyanın bugününü ve geleceğini ilgilendiren çevre sorunlarına temas eden sorumluluk sahibi bir yazardır. *Beyaz Gemi*'de geyiklerin öldürülmesine ve ağaç katliamına karşı çıkan yazar, bu mesajları efsanelerle süsleyerek okuyucuya aktarır. *Gün Olur Asra Bedel*'de, ortak çıkarlarda birleşen Amerika ve Rusya'yı tenkit eden ve onların insanları nasıl mankurtlaştırdıklarını anlatan Aytmatov, yine efsanelerden istifade eder. *Dişi Kurdun Rüyalari*'nda ise kahramanı Abdias aracılığıyla her türlü kötülükle mücadele eden yazar, dünyanın belli başlı meselelerinden biri olan uyuşturucu kaçakçılığını ön plana çıkarır. Ayrıca Aytmatov, bu romanında, hedeflediği et miktarına ulaşabilmek için geyikleri katleden yöneticileri de tenkit eder. Ancak yazar *Kassandra Damgası*'nda artık tam anlamıyla evrensel ulaşır ve insanları dünyanın bozulmuşluğu karşısında düşünmeye çağırır. Aslında bu roman, dünyayı felaketlere sürükleyenlere karşı Aytmatovca bir tepkidir. Yazar, *Şafak Sancısı*'nda insanlığın ve bilhassa devletlerin gün geçtikçe egoistleşmesini ve bunun doğuracağı felaketleri şu cümlelerle ifade eder:

Kendi topraklarımın sahibi benim. Ne yapmam gerektiğine de kendim karar veririm. İstersem göllerimi, nehirlerimi, kuruturum; istersem bozkırları sürer çöllere çeviririm; istersem hepsini bir anda yakarım. Kimse buna karışamaz" diyen bencillik politikası doğanın nefesini daraltmaktadır. Bir yerde göl kurusa başka bir yerin iklimini, üçüncü bir yerin bitkiler dünyasını etkileyeceğini unutmamalıyız. Dolayısıyla dünya çapında tabiatı korumanın asırlık planını ortaklaşa yapmak, insanlığın önemli vazifelerindedir. Böyle yapılmadığı takdirde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

kristal sarayımızın kırılması, insanların yaptıkları hıyanetlerden dolayı parmaklarını ısırıp masaldaki Kojajaş'ın çektiklerine maruz kalması kaçınılmazdır. (Aytmatov-Şahanov,2002:293)

Aytmatov'un eserleri dikkatle incelendiğinde “yasak aşkın” onun eserlerinin yapısında önemli bir yer tuttuğu görülecektir. Bu durumun yazarın hatıralarıyla yakından ilgisi vardır. Aytmatov evli ve iki çocuk babasıyken Bübüsara isiminde bir balerinle büyük bir aşk yaşamıştır. Bu aşkı *Şafak Sancısı* 'nda şu satırlarla anlatır:

“Hiçbir zaman unutamadığım, bir tek gerçek aşk yaşadım. Kendisini arayıp bulmadım. Tesadüfen rastladım. Ancak o tesadüf benim için her şeyden değerliydi. Beklenmedik bir anda tanıştığım, gönlümü kapandı o canımdan kıymetli insan Kırgız bale, folklor sanatının gözdelelerinden Bübüsara Beyşenalıyeva idi. Leningrad'ın beyaz gecelerinde Neva kıyısında el ele tutuşarak sevgilimle doyusya vakit geçirmiştik. İnanılması güç ama, bir süre evdeki yengeni de, iki çocuğu da unutmuştum sanki... Hayatımın en tatlı anlarını yaşamıştım.” (Aytmatov-Şahanov,2002:392-393)

Bübüsara'nın aniden hastalanması ve vefat etmesi bu büyük aşkı sonlandırır, ancak Aytmatov hayatı boyunca Bübüsara'yı unutamaz. Onun vefatının hemen ardından İtalya'da gece bir gemi yolculuğu yaparken çalınan bir müzik yazarın gözlerinin dolmasına neden olur. Yazar bu durumu şu cümlelerle ifade eder:

Deniz, gece, ay, ıssız adalar ve gönlün yalnızlığı. Her ne zaman o melodiyi duyarsam Bübüsara'yı hatırlıyor, çok heyecanlanıyorum. O anda içimde depreşen duygularımı kelimelerle anlatamıyorum. (Aytmatov-Şahanov, 2002: 399)

Aytmatov bu özel anısını *Kassandra Damgası* romanında ne şekilde kullandığını şu sözlerle ifade eder:

Kassandra Damgası'nda bir kahramanımın heyetle Japonya'ya gittiğinde gece yarısı gemide bulunduğumu, aniden duyduğu Japon müziğinin çağrıştırdığı olayların etkisiyle çok duygulandığımı anlatıyorum. İşte o sahne, İtalya seferi sırasında bizzat kendi yaşadığım, Bübüsara'yı özleyip yalnızlığın acısını şiddetle hissettiğim hüznü bir anın mahsulü idi. (Aytmatov-Şahanov, 2002: 399)

Trenin, Aytmatov'un eserlerinde ayrılığı sembolize eden bir motif olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu durumun da yazarın anlarıyla yakından ilgisi vardır. Aytmatov'un babası Törekul Aytmatov halk düşmanı ilan edilip götürülmeden hemen önce eşi ve çocuklarını Kazan tren istasyonundan trene bindirir ve kendisi de tren uzaklaşmaya kadar el sallayarak koşar. Bu Törekul'un eşini ve çocuklarını son görüşüdür. Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* ve *Cengiz Hana Küsen Bulut* romanlarının kahramanı Abutalip Kuttubayev, trenle bilinmeyen bir yere doğru yol alırken bir zamanlar karısı ve çocukları ile mutlu bir şekilde yaşadığı yerlere onları son bir kez görme arzusuyla bakar. Bu sahnede karısı, çocukları, dostları ve yaşadığı her şey bir anda zihninden geçiverir. Bundan sonra zaman Abutalip için yolun o parçasında durur. Abutalip bütün acısının ve hayatının anlamının orada toplandığını hissedir.

“Oğulla Buluşma” hikayesinin kahramanı Sultan trenle savaşa gider. Babası Çordon onunla son kez görüşmeyi ister, ancak tren kalkmıştır. Akaryakıt istasyonunda durma ihtimali vardır. Bu, Çordon'un onu görmek için son şansıdır. Beş kilometrelik yolu atla gider ve oğluya görüşür.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Çordon atından, Sultan da trenden iner ve baba oğul dakikalarca sarılırlar. Bu onların birbirlerine son sarılmalarıdır. Yaşlı adam oğlunu uğurladıktan sonra atının boynuna sarılıp sarsıla sarsıla ağlar. Tren motifi *Öğretmen Düşen* hikayesinde de kullanılır. Altınay, trenin penceresinden dışarı bakarken gördüğü bir adamı Düşen zanneder. Aradan yıllar geçmiştir ve içi onu görme arzusuyla yanıp tutuşmaktadır. Büyük bir aşkla adamın yanına koşar. Ancak adamın o olmadığını anladığında belki de hayatının en büyük hayal kırıklığını yaşar. Aytmatov üç eserde de tren ve ayrılığı özdeşleştirmiş, başarı ile kurguladığı üç sahne ile ayrılığı, hüznü ve hayal kırıklığını okuyucunun zihnine kazımıştır.

Kendisiyle yapılan bir röportajda "Bence benim kitaplarımın en büyük özelliği gerçekleri yazmasıdır. Hayatın kendisini ve karşılaştığım acı, tatlı her şeyi olduğu gibi kitaplarıma aktardım." (Taygar, 1998: 14-15) diyerek eserlerinin kaynağına dikkat çeken yazarın anıları ile eserleri arasında dikkat çekici paralellikler olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da yazarın kendi ifadelerinden ya da yaşadığı olaylardan yola çıkılarak hatıralarla eserler arasındaki paralellikler tespit edilmiştir. Ancak tüm bu paralelliklere rağmen hayat hikayesi ile kurmaca olan arasında farklılıklar olması doğaldır ve sanatkarı büyük ve orijinal yapan da budur. R. Wellek-A. Warren *Edebiyat Biliminin Temelleri* adlı kitabın "Edebiyat ve Biyografi" bahsinde, edebiyat ve biyografi arasındaki ilişkiye her zaman temkinli bir şekilde yaklaşılması gerektiğini ifade eder ve bir sanat eseri biyografik nitelikler taşısa bile onu dikkatle incelemek gerektiğini belirtir:

Bir sanat eseri biyografik olarak adlandırılabilir unsurları taşısa da, bu unsurlar bir eserde öyle bir şekilde yeniden düzenlenecek ve şekil değiştireceklerdir ki özellikle bütün subjektif manalarını kaybedecekler ve sadece gerçek insanlarla ilgili malzeme ve bir eserin elzem unsurları haline geleceklerdir.

Cengiz Aytmatov da eserlerini vücuda getirirken hayat hikayesinin kendisine bahsettiği imkanlardan yararlınsa da bu unsurları eserleri içinde eritmeyi başararak dünya çapında orijinal eserler meydana getirmeyi başarmıştır.

KAYNAKÇA

- AYTMATOV, Cengiz, (*Time To Speak*, New York: International Publishers, 1989, s. 15-31), "Manas Ata'nın karları," çev. Orhan Söylemez, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 8, Aralık 1997.
- AYTMATOV, Cengiz, *Toprak Ana*, çev. Ülkü Tamer, İstanbul: Da Yayıncılık, 2002.
- AYTMATOV, Cengiz – Şahanov, Muhtar, *Şafak Sanıcısı*, İstanbul: Da Yayıncılık, 2002.
- AYTMATOVA, Roza, *Tarihin Ak Sayfaları*, çev. Orhan Söylemez, Azamat Toktosunov, Samet Azap, Konya: Salkımsöğüt Yayınları, 2011.
- WELLEK, R. – WARREN, A., *Edebiyat Biliminin Temelleri*, Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983, s. 98.
- SOUCEK, Svat, "Cengiz Aytmatov'un eserlerinde milli renk ve ikidillilik," *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, çev. Orhan Söylemez. Sayı : 10, Aralık 1996, s. 11.
- TAYGAR, Süleyman, "Cengiz Aytmatov: Türk dünyası Nobel'e alternatif üretmeli," *Aksiyon*, sayı : 160, 27 Aralık 97 - 2 Ocak 98, s. 14-15.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

